

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmasta ja korostaa että Suomen tavoite on lain mukaan olla hiilineutraali viimeistään vuonna 2035. Tavoitteesta on tärkeää pitää kiinni ja näin luoda ennustettava toimintaympäristö kuntien ja yritysten kestävyysinvestoinneille.

KAISUssa käsitellään yhtäältä taakanjakosektorin toimenpiteitä ja niiden päästövähennyspotentiaalia sekä toisaalta esitellään erilaisia poikkisektoriaalisia kokonaisuuksia, joiden merkitystä ilmastotavoitteille kuvataan yleisellä tasolla. Tämä hämärtää ilmastosuunnitelman tarkoitusta, sillä jälkimmäisten kokonaisuuksien toimenpiteet ovat lähinnä yleisluontoista edistämistä ja suosittamista. Samalla näissä teemoissa (kuten esimerkiksi julkisten hankintojen kestävyys edistämiseksi) on tehty toimenpiteitä jo pitkään. Toimenpiteistä ei kuitenkaan esitetä erityisempää analyysia tai oppeja, jotka auttaisivat ymmärtämään, millaisia konkreettisia toimenpiteitä olisi kansallisesti hyvä viedä vaikuttavuuden näkökulmasta eteenpäin.

KAISUssa ei näy mitään erityistä alueellista tarkastelua, vaikka ilmastotyön vaikuttavuus rakentuu myös alueellisesti ja paikallisesti erilaisiin vahvuuksiin. Vaikka ilmastolaki ei edellytä KAISU:lta erityistä alueellista tarkastelua, kansallisten ilmastotoimien alueellista kohdentamista sekä toimenpiteiden alueellisia vaikutuksia olisi hyvä avata sekä hyödyntää esimerkiksi paikallisten ja alueellisten ilmastosuunnitelmien yhteydessä tehtyjä vaikutusarvioita ja skenaarioita.

Liikenne

Avovastaus

Pääministeri Orpon hallitusohjelma sisältää useita linjauksia, jotka kasvattavat tieliikenteen kasvihuonekaasupäästöjä. Näitä ovat jakeluvelvoitteen tason laskeminen ja siihen liittyvät joustot, polttoaineveron sekä ajoneuvoveron kevennykset erityisesti suuripäästöisiltä ajoneuvoilta, sekä joukkoliikenteen arvonnisäveron korotus 10 prosentista 14 prosenttiin.

Liikenne on yksi kaupunkien ja kuntien ilmastotyön haastavimmista osa-alueista. Kuntien mahdollisuudet onnistua päästövähennystavoitteissa heikkenevät merkittävästi, mikäli valtion toimet eivät tue paikallista ilmastotyötä johdonmukaisesti ja pitkäjänteisesti. Nykyinen KAISU:n toimenpideohjelma ei tarjoa selkeää ja tavoitteellista kokonaiskuvaa liikenteen päästöjen vähentämisestä. Liikenteen ilmastopolitiikan tulisi olla ennakoitavaa niin kunnille, elinkeinoelämälle kuin kansalaisillekin.

Liikenteen toimenpiteissä SCF-toimenpiteisiin sisältyvät kävelyn ja pyöräilyn avustus sekä joukkoliikenteen ja kutsuliikenteen tuki ovat erittäin tärkeitä kestävän liikkumisen edistämiseksi. Haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä ja autottomia voidaan auttaa monipuolistamalla liikkumisvaihtoehtoja ja pitämällä joukkoliikenteen lipunhinnat kohtuullisena. Toimenpiteet ovat kuitenkin rajattu alle 100 000 asukkaan kaupunkiseutuihin. Vaikka rajausta ei perustella, niin se rajaa MAL-seutukunnat ulkopuolelleen.

Liikenneköyhyys ja liikkumistarpeet eivät perustu hallinnollisiin rajoihin tai kunnan kokoon. Niin asukasmäärältään isoissa kaupungeissa kuin pienemmissä kunnissa on monentyyppisiä alueita sekä haavoittuvassa olevia ryhmiä liikkumistarpeineen.

Olennaista tulee olla tuen kohdentaminen alueille ja väestöryhmiin, joilla on matala sosioekonominen asema ja tarve parantaa joukkoliikenteen ja muun kestävän liikkumisen kuten kävelyn ja pyöräilyn palvelutasopuutteita - sijaitsivat nämä alueet maaseudulla tai kaupungeissa. Toimilla tulisi pyrkiä edistämään palveluiden tai opiskelu- ja työpaikkojen saavutettavuutta asukkaille, tarjoamaan edullisia matkustusvaihtoehtoja sekä torjumaan segregatiota - myös isoilla kaupunkiseuduilla. Alueellisen joukkoliikenteen tuen tulee kattaa erilaiset liikennevälineet bussiliikenteestä lähijuniin.

MAL-sopimusten tavoitteena on tukea suurimpien kaupunkiseutujen kasvua ja kehitystä ja niiden kykyä toimia talouden vetureina. Sopimuksilla pyritään edistämään kestävää ja vähäpäästöistä yhdyskuntarakennetta ja liikennejärjestelmää sekä niihin liittyviä infrastruktuuri-investointeja. Valtio osallistuu sopimuksissa mm. raide- ja kaupunkiraitiotiehankkeiden toteuttamiseen kaupunkiseutujen saavutettavuuden ja kestävän liikkumisen edistämiseksi. Nykyisellä MAL-sopimuskaudella ilmastotoimet - kuten joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräilyn tukeminen saavat sen sijaan hyvin vähän sisältöä aiempiin sopimuskausiin verrattuna kuten myös kohtuuhintaisen asuntotuotannon tukeminen ja segregatian ehkäisy. Sopimukseen sisältyy aiempaa enemmän valtion tiehankkeita.

Niinpä nykyisiä MAL-sopimuksia ei sellaisenaan voi pitää riittävinä keinoina edistää isoimpien kasvavien kaupunkiseutujen kestävä liikennejärjestelmän kehittämistä, eikä Kuntaliitto pidä KAISUssa esitettyä kaupunkiseutukoon rajausta perusteltuna.

Sosiaalisen ilmastorahaston toimenpiteisiin KAISUssa esitetään pienituloisten romutuspalkkiota. Tulosidonnaisella romutuspalkkiolla voisi vuosina 2027–2032 hankkia nollapäästöisen, uuden tai käytetyn auton romutettavan suurempipäästöisen auton tilalle. Kuntaliitto on ollut huolissaan siitä, että toimenpide ei ole toimiva, jos se ei riittävästi kannusta pienituloista päästöttömän ajoneuvon hankintaan. Päästöttömäksi ajoneuvoksi tulee katsoa myös sähköavusteinen polkupyörä, joka osoittautui edellisessä romutuspalkkiokampanjassa suosituimmaksi palkkion käytön kohteeksi ja joka edistää sekä terveyttä että päästöjen vähentämistä.

Samaan aikaan KAISU:n lausuntokierroksen kanssa hallitus on pyytänyt kesällä 2025 lausuntoja määräaikaaisesta henkilöautojen romutuspalkkiosta vuosille 2026–2027, johon kohdennettaisiin 20 miljoonaa euroa. Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että romutuspalkkion voi saada uuden henkilöauton hankintaan, jos uuden hankittavan auton CO₂-päästöt ovat enintään 140 g/km. Päästöraja on korkea, kun huomioidaan, että vuonna 2024 Suomessa ensirekisteröityjen henkilöautojen CO₂-keskipäästö oli 68,8 g/km. Suomessa liikennekäytössä olevien henkilöautojen keskimääräinen hiilidioksidipäästö oli 136 g/km vuoden 2024 lopussa. Esitetyssä mallissa onkin elementtejä, jotka heikentävät kampanjan kustannustehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmastotyön ja turvallisuuden kannalta. Tuen tulisi korvata selkeästi suurempipäästöisiä autoja vähempipäästöisillä kevyemmillä ja turvallisuustekniikkaa sisältävillä autoilla, eikä mahdollistaa jopa päinvastaisia tilanteita. Sähköavusteisten polkupyörien tukeminen tulee lisätä malliin vaikuttavuuden parantamiseksi.

Maatalous

Avovastaus

Biokaasun tuotannon ja käytön sekä ravinteiden kierrätyksen edistäminen on kannatettava toimi. Rannikkoseuduilla pohditaan eri toimijoiden kesken paljon myös ruokomassan käyttömahdollisuuksia esimerkiksi biokaasulaitoksissa. Biokaasun tuotannon ja käytön lisääminen ei saa tuoda lisää viranomaistehtäviä kunnille.

Ravitsemussuosituksen mukaisesti tulee vähentää maito- ja lihatuotteiden kulutusta sekä lisätä luonnonmukaisesti tuotettujen ja kasviperäisten elintarvikkeiden osuutta. Suunnitelmassa onkin kirjattu, että luomuruoan käyttöä julkisissa hankinnoissa edistetään. Tähän on olemassa konkreettisia mahdollisuuksia, jotka olisi tarpeen avata suunnitelmassa sekä arvioida niiden ilmastovaikutuksia.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Öljylämmityksestä luopuminen kustannustehokkaasti on edelleen tarpeellinen toimenpide. Toimenpide olisi toteuttava siten, että se mahdollistaa fossiilisesta polttoaineesta irtautumisen myös haavoittuvassa asemassa olevien kansalaisten osalta sekä väestöltään väheneville alueilla. Avustuksen saamiseksi hybridilämmitys pitäisi edelleen jättää mahdolliseksi, jottei luoda energiajärjestelmään turhia sähkönkulutuspiikkejä. riippuu rakennuksen omistajan tosiasiallisesta mahdollisuudesta investoida lämmitysjärjestelmän vaihtamiseen.

Työkoneet

Avovastaus

-

Jätehuolto

Avovastaus

KAISUn nykytoimiskenaarion mukaan jätteiden käsittelyn päästöt laskevat noin 60 % vuoteen 2030 mennessä vuoden 2005 tasoon verrattuna. Jätteenpolton päästöjen kehityksen sen sijaan todetaan olevan epävarmaa johtuen ilmeisesti siitä, ettei olla varmoja, siirtyykö jätteenpolto päästökaupan piiriin tai toisaalta, kuinka paljon jätteenpoltoissa investoidaan hiilidioksidin talteenottoon.

Jätteiden käsittelyn päästöihin eivät sisälly jätteenpolton päästöt, jotka ovat yhdyskuntajätteen käsittelyn painopisteen siirryttyä kaatopaikkakäsittelystä energiahyödyntämisen lisääntymiseen kasvaneet vuosien kuluessa. Kokonaisuutena tarkasteltuna jätehuollon päästöt ovat kuitenkin vähentyneet. On huomattava, että jätteiden kaikenlaisesta käsittelystä aiheutuu kasvihuonekaasupäästöjä, jotka vaihtelevat käsittelytavoittain. Käsittelyn painopisteen siirtämisellä ja panostamalla vähäpäästöiseen teknologiaan voidaan kuitenkin päästöjä hillitä. Taakanjakosektorin näkökulmasta jätteenpolttolaitosten mahdollinen sisällyttäminen EU:n päästökauppaan vähentäisi vastaavasti ko. sektorin hiilidioksidipäästöjä. Suunnitelman politiikkaskenaarioon ehdotetaan sisällytettävän ainakin yhden jätteenpolttolaitoksen osalta hiilidioksidipäästöjen talteenotto- ja varastointihankkeen toteutuminen vuoteen 2030 mennessä. Tämän politiikkatoimen päästövähennysvaikutuksen on toteutuessaan arvioitu olevan n. 0,3 Mt CO₂/v. KAISUn mukaan tuki soveltuu myös jätteenpolton bioperäiseen osuuteen. Toisaalta hämmennystä aiheuttaa se, että 4.8.2025 mennessä lausunnoilla ollut tukijärjestelmä (VnA teollisuuden bioperäisen hiilidioksidin talteenoton edistämiseksi myönnettävästä avustuksesta) näyttää jättävän tukikelpoisuuden määrittelyn hieman epäselväksi siltä osin, soveltaisiko tuki kuitenkin yhdyskuntajätteiden polttolaitoksiin. Kuntaliiton näkemyksen mukaan sektorin päästötyön tukemiseksi on olennaista, että jätteenpolttolaitokset olisivat avustuskelpoisia. Mikäli jätteenpolttolaitokset eivät olisikaan tukikelpoisia, voisi tämä vesittää arvioidun päästövähennysvaikutuksen 0,3 Mt CO₂/v.

Suunnitelman mukaan tarkoitus on selvittää jätteenpolton hillinnän taloudellisia ohjauskeinoja osana vuonna 2025 käynnistynyttä SYKEN hanketta. Kuntaliiton näkemyksen mukaan on olennaista, että osana politiikkatoimia jätteenpoltoille ei aseteta veroa, mikäli poltto siirtyy päästökaupan piiriin. Keskenään päällekkäisiä elementtejä tulee välttää.

Jätteen synnyn ehkäisy kierrätysasteen nostamisen ohella ovat toimia, joilla sektorin päästöjä saadaan vähennettyä.

Suunnitelmassa on todettu, että jätevedenkäsittelyn kasvihuonekaasupäästöt vähenevät, kun uudistettu yhdyskuntajätevesidirektiivi (271/1991/ETY) pannaan täytäntöön kansallisesti kevääseen 2027 mennessä. Direktiivin on arvioitu vähentävän jätevesikäsittelyn kasvihuonekaasupäästöjä noin 40 %. Kuntaliitto toteaa, että ilmaisu jättää epäselväksi sen, mihin mennessä jäteveden käsittelyn kasvihuonekaasupäästöt vähenisivät 40 %. Kuntaliitto myös huomauttaa, että päästöt eivät automaattisesti vähene direktiivin kansallisen soveltamisen astuttua voimaan vuonna 2027, vaan direktiivin mukainen päästöjen vähentäminen edellyttää pitkäjänteistä kehittämistyötä sekä investointeja jätevedenpuhdistamoilla. Yhdyskuntajätevesidirektiivin mukainen energianeutraaliuden tavoite tulee saavuttaa asteittain vuoteen 2045 mennessä. Energianeutraaliuteen liittyvistä toimista linjataan artikkelissa 11, jonka mukaan energianeutraaliutta tulee tavoitella kansallisella tasolla seuraavasti: uusiutuvan energian määrä 10 000 AVL tai sitä suuremmilla laitoksilla tai laitosten ulkopuolella joko itse laitostoimijan tai ulkopuolisen toimijan toteuttamana tulee olla 20 % (31.12.2030), 40 % (31.12.2035), 70 % (31.12.2040) ja 100 % (31.12.2045) laitoksien vuosittain käyttämästä kokonaisenergiasta.

Suunnitelman toimenpiteeksi on kirjattu vesihuoltolaitosten valtakunnallisen vähähiilisyystiekartan valmistelu. Toimenpide on jo toteutunut, kun ko. tiekartta on julkaistu jo kesäkuussa 2025. Vesihuollon vähähiilisyystiekartassa asetetaan tavoitteeksi vähentää vesihuollon kasvihuonekaasupäästöjä 30 prosenttia vuoteen 2035 mennessä. Koska tiekartta on jo julkaistu, ei liene tarpeellista asettaa sitä politiikkatoimeksi, vaan enneminkin tulisi edistää konkreettisesti suunnitelman toimeenpanoa.

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

KAISU:n luonnoksessa on kuntien merkittävä rooli päästövähennysten toteuttamisessa tunnistettu ja viitataan Suomen allekirjoittamaan CHAMP-aloitteeseen, jonka tarkoituksena on vahvistaa paikallisten hallintojen roolia ilmastomuutoksen torjunnassa. Tästä huolimatta jää kuntien

ilmastotyön konkreettinen tuki vaatimattomaksi. Kunnille ilmastopolitiikan tempoileva päätöksenteko valtion taholta on haastavaa. Vakaa ja ennakoitava toimintaympäristö auttavat kuntia edistämään Suomen kansallisia tavoitteita ja kansainvälisiä velvoitteita ilmasto- ja luontotavoitteiden saavuttamiseksi.

Vaikka kunnat osaltaan toimeenpaneuvat EU:n ja valtion ilmastopolitiikkaa, itsehallintonsa myötä ne ovat myös itsenäisiä ilmastopoliittisia toimijoita, joiden vahvuus on mm. lähidemokratiassa ja kuntalaisten kestävän arjen puitteiden rakentajina. Valtion ja EU:n rooli tulisiikin olla kuntien moninaisia ja paikallisia tapoja ja keinoja tukevaa. Liian tasapäistävät keinot tai velvoitteet voivat jarruttaa paikallisesta toimintaympäristöstä kumpuavaa vaikuttavaa toimintaa.

Kuntien ja alueiden ilmastotyön tavoitteiden tukemista ja vauhdittamista koskevia toimia olisi tarpeen määritellä konkreettisesti ja myös arvioida taloudellisia tukimahdollisuuksia yleistermien ”edistetään, jatketaan, vauhditetaan” sijasta. Konkretia voisi olla esimerkiksi kuntapäätäjille suunnattua koulutusta, ilmastobudjetoinnin kehittämistä tai taloudellisia kannustumia konkreettisten ilmastotoimien lisäämiseksi niillä sektoreilla, joissa tunnistetaan edelleen olevan edistämistarpeita. Nopeimmin kuntien ilmastotyötä voi vauhdittaa tukemalla kuntien ilmasto-ohjelmien toimeenpanoa. Konkreettista yhteistyötä voidaan edistää esimerkiksi kuntien, maakunnan liittojen ja valtion aluehallinnon yhteisillä kehittämisspäivillä ja seudullisilla yhteishankkeilla.

Suunnitelmassa viitataan myös KETSiin, joka on kuitenkin uudessa sopimuksessa JETS, eli julkisen alan energiatehokkuussopimus koskee myös mm. hyvinvointialueita.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Kunnilla muiden julkisten toimijoiden ohella on merkittävä vaikuttamismahdollisuus tuupata asiakkaita siirtymään ruokavaliossa kasvispainotteisempaan suuntaan. Paikallisten erojen takia tähän toimintaan tulisi ottaa käyttöön valtakunnan tasoiset toimintamallit ja ohjeistukset esimerkiksi siinä, että kasvisruoka on aina tarjolla linjastolla ensin. Hyviä esimerkkejä ja käytänteitä ja niillä saavutettuja tuloksia tulisi nostaa esille.

Yksittäisten toimien, kuten kiertotalouspalveluiden houkuttelevuuden tukemisen osalta olisi perusteltua tunnistaa niiden vaikuttavuus erityisesti suhteessa siihen, kuinka pitkäkestoisesti toimia on jo toteutettu. Esimerkiksi jakamisen ja lainaamisen edistäminen voi lisätä sosiaalista hyvinvointia ja kestävyyttä, mutta sen vaikutus ilmastoon saattaa jäädä marginaaliseksi.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

Julkisten hankintojen ympäristö- ja ilmastoystävällisyyttä on edistetty pitkään, sillä hankinnoilla on suuri potentiaali ja vaikuttamismahdollisuus. Olisikin tarpeen tuoda esille, mitä jo tehdyllä työllä on saavutettu, sekä kehittää tehokkaasti konkreettisia toimia niillä osa-alueita, joilla vielä tunnistetaan olevan kehittämismahdollisuuksia. Nämä voivat pitää sisällään valtakunnallisia, kaikille avoimia ja maksuttomia työkaluja, neuvontaa ja koulutusta, jotka tukevat kuntia ilmastoviisaissa hankinnoissa.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

Vapaaehtoiset hiilimarkkinat ja joustomekanismi

Suunnitelmassa todetaan, että vapaaehtoisilla hiilimarkkinoilla käytössä olevilla ratkaisuilla pyritään lisäämään metsien ja maatalousmaiden kykyä sitoa hiilidioksidia ilmakehästä ja varastoida sitä. Hiilimarkkinoilla tulisi edelleen vahvistaa toimia, joilla metsien käsittelyn ulkopuolelle jätettäisiin varttuneeseen ikään ehtineet metsät, jo olemassa olevat hiilivarastot. Hiilimarkkinoiden toimintaan kohdistuvat haasteet tunnistetaan myös kunnissa.

Ilmastorahoitus

Suunnitelma sisältää hyviä havainnointeja ilmastopolitiikan eri toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja niiden rahoitustilanteesta. Kiitämme näistä ilmastopolitiikan tilannekuvaa avaavista visualisoinneista.

Kuten suunnitelmassakin huomioidaan, niin kuntien ilmastotyötä tukevaa rahoitusta ei tällä hetkellä juurikaan ole. Viime vuonna päättynyt Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelma on kunnissa koettu tärkeänä, sillä vaikka ohjelman avustukset ovat olleet pieniä, ovat ne keveänä järjestelynä täydentäneet muuta ja etenkin byrokraattisesti vaativampaa EU-rahoitusta. Kansallisesti jaettava EU-rahoitusta kunnat voivat hyödyntää lähinnä ilmastotyön kehittämiseen. Taloudellinen tuki ei ole ollut mittakaavassa kuntien ilmastotyön rahoitustarpeille. Kuntatalouden talousnäkökulmat vaikuttavat myös sellaisilta, että kuntien talouden sopeuttamistarpeiden myötä ilmastotoimenpiteiden rahoituksen haasteet vain lisääntyvät.

Kun kuntien ilmastotyötä edistetään jatkossa taloudellisella tuella, on tärkeää huomioida, että kuntien ilmastotoimenpiteissä on usein järkevää tehdä samalla esim. ilmastomuutokseen sopeutumisen toimenpiteitä, joten erilaisia toimeenpanoa jäykistäviä rahoitusehtoja on vältettävä.

Ilmastorahoituksesta puhuttaessa hillintätoimien lisäksi myös ilmastonmuutoksen sopeutumisen toimenpiteet tarvitsevat rahoitusta ja näiden kysymysten käsittely esim. yhteisillä kansallisilla rahoitusfoorumeilla olisi toivottavaa.

CLEANTECH-investoinneissa viitataan hallituksen päätökseen suurille nollapäästötalouteen vieville teollisille investoinneille tarkoitetusta määräaikaisesta verohyvityksestä. Lausunnoilla olevassa energia- ja ilmastostrategiassa investointiverohyvityksen arvioidaan vähentävän vuodesta 2028 lähtien 90–230 miljoonalla eurolla vuotuisia yhteisöverotuloja, joista kuntien osuus olisi noin neljännes. Kuntien talouden ennakoidaan heikkenevän jo vuonna 2025 yli miljardilla eurolla, minkä lisäksi kuntien valtionrahoitukseen uhataan kohdistaa tulevana vuosina uusia lisäleikkauksia. Kuntaliitto muistuttaa, että kuntatalouden lähivuosien näkymien takia hallituksen ilmasto- ja energiapolitiikkaa toteutettaessa ei saa syntyä kuntien tulopohjaa leikkaavia vaikutuksia

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

-

Muita huomioita

Avovastaus

-

Jalonen Pauliina
Suomen Kuntaliitto ry